

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

5 november 1969

54e jrg.

No. 2720

Versijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

INHOUD

Goederen en diensten 1073

A. L. den Broeder:

Plaats en taak van de sociale poli-
tiek in de EEG, met een naschrift
van Dr. J. H. Spiegelenberg 1074

Drs. W. L. Zijp:

Haalbaarheid en betaalbaarheid
(III) 1079

C. P. A. Bakker:

Bestaat er een tendens tot nivel-
lering van de inkomens? (I) 1082

In memoriam Prof. Mr. Dr. G. M.

Verrijn Stuart 1075

Uit de tijdschriftenmap 1084

Ingezonden stuk 1085

Geld- en kapitaalmarkt 1087

Goederen en diensten

Onderwerp van menige, min of meer futurologische, beschouwing vormt de discussie rond de produktieverschuiving van de zgn. secundaire naar de tertiaire sector. Het was daarom zeer attent van het CBS in het openingsartikel in de oktober-aflevering van zijn *Maandschrift* de relatieve betekenis te belichten van goederen en diensten voor onze economische structuur; het daarbij gebruikte cijfermateriaal is ontleend aan de onlangs verschenen *Nationale rekeningen 1968*.

Bedoelde betekenis wordt vanuit vier gezichtspunten belicht. Vormt *het bij de voortbrenging gevormde inkomen* het criterium, dan blijkt dat sinds 1953 de netto toegevoegde waarde van de dienstverlening sneller is gegroeid dan het bij de goederenproduktie gevormde inkomen, en dat sinds 1966 de eerste zelfs de grootste van de twee is geworden. In 1953 bedroegen hun respectieve aandelen in het binnenlands produkt (netto, factorkosten) 45 en 55%, in 1968 51 en 49%.

Deze verschuiving is echter met name veroorzaakt door de veel sterkere prijsstijging in de sector der dienstverlening. Het verloop van het prijsindexcijfer van de bruto toegevoegde waarde voor de goederenproduktie (marktprijzen, index 1963 = 100) geeft een toename te zien van 79 in 1953 tot 112 in 1965; voor de voortbrenging van diensten zijn deze cijfers 63 resp. 118. Elimineert men deze prijsstijging, dan blijkt de relatieve betekenis van goederen en diensten, afgemeten dus aan hun *kwantiteiten*, juist het tegenovergestelde beeld te vertonen van die, waarbij *het gevormde inkomen* criterium was: de kwantiteit van de voortgebrachte diensten is duidelijk minder snel toegenomen dan die van de goederen.

Neemt men vervolgens *het volume van de arbeid* als maatstaf, dan geeft echter weer de dienstverlenende sector de sterkste toeneming te zien. In de periode 1953-1968 steeg het arbeidsvolume (uitgedrukt in manjaren) dat betrokken was bij de voortbrenging van goederen met krap 5%; dit stijgingspercentage was voor de dienstensector ruim 34! Een relatief zeer sterke toename dus van het arbeidsvolume in de dienstverlenende sector, en toch een relatief afnemende kwantiteit der voortgebrachte diensten? De sleutel ligt voor de hand: de produktiviteitsontwikkeling in de dienstverlening is sterk achtergebleven bij die van de goederenproduktie.

Wordt tenslotte de betekenis van de dienstverlening gezien uit het oogpunt van de *consument* dan ontstaat het beeld dat eigenlijk automatisch reeds uit het voorgaande volgt, namelijk dat de betekenis van de diensten toegenomen is met het oog op het uitgavenpatroon van de consument, maar afgenomen gelet op hetgeen hij daarmee verwerft.

Het *Maandschrift* roert haar niet aan, maar de geschetste ontwikkeling is nauwelijks los te denken van onze loonpolitiek. Gedifferentieerde of geen gedifferentieerde loonpolitiek, de „achterstandfilosofie” heeft het in de loononderhandelingen tenslotte altijd gewonnen van het produktiviteitscriterium. De qua produktiviteitsontwikkeling achterblijvende dienstensector heeft toch — globaal genomen — dezelfde loonstijgingen te zien gegeven als de industrie. Het gevolg: relatief grote prijsstijgingen van de diensten in ons consumptiepakket.

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

dR

Plaats en taak van de sociale politiek in de EEG

In ESB van 1 oktober jl. stond een beschouwing van Dr. J. H. Spiegelenberg over de sociale politiek van de EEG. Onderstaand artikel is een reactie hierop. De schrijver ervan, de heer A. L. den Broeder, is het niet eens met eerstgenoemde auteur dat het EEG-verdrag voldoende plaats zou hebben toegekend aan de sociale politiek, resp. dat er op sociaal terrein heel wat communautairs tot stand zou zijn gebracht. De heer Den Broeder is sociaal beleidsadviseur bij de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf en vaste medewerker van de Groene Amsterdammer voor de sociale politiek in Nederland en de EEG. De heer Spiegelenberg heeft hieraan nog een naschrift toegevoegd.

Het beleid van de Europese Economische Gemeenschap op sociaal gebied komt in de Nederlandse tijdschriften zelden integraal aan de orde; ook aan onderdelen van dat beleid wordt slechts nu en dan een artikel gewijd. Toch zijn overdracht van meningen en uitwisseling van gedachten over de taak van de sociale politiek met betrekking tot de gemeenschappelijke markt en daarmee over haar plaats in het gemeenschappelijke of gecoördineerde beleid van de in de EEG samenwerkende landen noodzakelijk. Zelfs degenen die van oordeel zijn, dat de EEG zich beperkt tot economische vraagstukken en daarom slechts een economisch beleid heeft te voeren, kunnen niet ontkennen dat de inmiddels ontplooidde activiteiten in communautair verband niet slechts diep ingrijpen in de economische structuren en processen, maar ook consequenties hebben voor de bestaans- en ontplooiingsmogelijkheden van de mensen in hun maatschappelijke omgeving en voor de aard van de relaties tussen de mensen en groeperingen van mensen in de samenleving. Ook uit de nationale beleidsvorming en -voering is bekend, dat de economische politiek het sociale leven onvermijdelijk raakt en dat het niet mogelijk is een verantwoord economisch beleid te voeren zonder rekening te houden met de normen en doeleinden van het sociale beleid. Bij het formuleren en toepassen van het communautaire beleid is dat niet anders; daarom komen in de regel bij het voorbereiden van EEG-maatregelen allerlei sociaal-politieke vragen aan de orde. Het is echter niet zo, dat de sociale politiek voldoende in het EEG-beleid is geïntegreerd om een verantwoorde afweging van het economisch wenselijke en het sociaal nastrevenswaardige te kunnen waarborgen.

Kort geleden heeft Dr. J. H. Spiegelenberg in dit blad ter gelegenheid van het verstrijken van de overgangs- of oprichtingsperiode (1958 t/m 1969) van de EEG een uiteenzetting over de sociaal-politieke activiteiten in communautair verband gegeven¹. Zijn beschouwingen vormen een bruikbaar uitgangspunt voor de hierboven zo noodzakelijk genoemde discussie over de positie en de rol van de sociale politiek in het Europese eenwordingsproces, omdat ze een goede informatie verschaffen over een aantal kernpunten en vooral omdat ze enkele standpunten bevatten die tot tegenspraak prikkelen. De strekking van deze beschouwingen is ongeveer de volgende:

- het EEG-verdrag noemt geen gemeenschappelijk sociaal beleid, omdat het alleen een economische unie beoogt en daarvoor slechts een gemeenschappelijk economisch beleid behoeft te voeren;
- door het realiseren van de gemeenschappelijke markt zal de onderlinge aanpassing van de sociale

stelsels vanzelf worden bevorderd;

— sociale politiek kan slechts tot positieve resultaten voeren, indien zij blijft binnen de grenzen van hetgeen economisch verantwoord is, terwijl de economische ontwikkeling zonder sociaal beleid kan leiden tot verstoring van het economisch proces;

— aangezien de economische politiek primair een nationale zaak is, kan de sociale politiek geen zaak van de Gemeenschap zijn;

— er is wel iets tot stand gekomen op sociaal gebied: vrij verkeer van werknemers; samentelling van aanspraken op sociale-verzekeringsuitkeringen van migrerende werknemers; Europees Sociaal Fonds; gelijke beloning van mannen en vrouwen.

GEEN CONCEPTIE VOOR GEMEENSCHAPPELIJK SOCIAAL BELEID

In aansluiting aan en in overeenstemming met een vroegere publikatie² zal hieronder een afwijkende opvatting worden ontwikkeld, die de discussie met Dr. Spiegelenberg een enigszins polemisch karakter zal verlenen. De auteur heeft gelijk met zijn opvatting, dat de verdragsluitende partijen zich economische doeleinden voor ogen hebben gesteld en de sociale vooruitgang hebben gezien als een gevolg van de gemeenschappelijke markt, zodat daarvoor geen politiek behoeft te worden ontwikkeld buiten de gemeenschappelijke economische politiek. In feite hebben zij bij de voorbereiding van het EEG-verdrag gemeend te moeten streven naar een optimale verdeling van productieve krachten, teneinde de welvaart voor alle deelnemende landen in sneller tempo op een steeds hoger peil te kunnen brengen. Zij hebben voorts het standpunt ingenomen, dat het opheffen van allerlei belemmeringen voor het intra-communautaire verkeer van goederen en productiefactoren daartoe de beslissende voorwaarde is. De hogere graad en betere spreiding van de welvaart zouden zeker de levens- en arbeidsomstandigheden van de werknemers ten goede komen.

Ogenschijnlijk heeft het EEG-verdrag in enkele hoofdstukken een sociaal-politieke strekking. Het getuigt echter van een foutief, categorisch denken als men in de tekst van de artikelen 48 t/m 51 (vrij verkeer van werknemers), 117 t/m 122 (sociale bepalingen) en 123 t/m 128 (Europees Sociaal Fonds en gemeenschappelijk beroepsopleidings-

¹ Dr. J. H. Spiegelenberg: „Twaalf jaar sociale politiek in de EEG”, in *ESB* no. 2715, 1 oktober 1969.

² A. L. den Broeder: „Economische integratie en sociale politiek”, in *Klein- en Middenbedrijf*, 1966, no. 1.

In memoriam Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart

Twee dagen voordat Professor Tinbergen de eerste Nobelprijs voor de Economie ontving, ontviel ons — op 25 oktober — de nestor van de Nederlandse economie, Professor Verrijn Stuart. Hij was de man die het in 1929 opgerichte Nederlandsch Economisch Instituut door de moeilijke kinderjaren heeft geleid — tot zijn vertrek naar de Rijksuniversiteit van Utrecht in 1934. Deze periode, slechts één van de vele en belangrijke werkzaamheden in zijn leven, die hij zelf nog onlangs zo boeiend in dit weekblad heeft beschreven — waarschijnlijk het laatste van zijn honderden artikelen — was er ook één van de interessantste van zijn lange leven.

Reeds vroeg bleek dat Verrijn Stuart zijn tijd verre vooruit was. Zijn monetaire denkbeelden, voor het eerst ontwikkeld in zijn proefschrift *Inleiding tot de Leer der Waardevastheid van het Geld*, waren voor Nederland in die dagen — nu een halve eeuw geleden — gloednieuw en brachten hem in de jaren van de grote depressie, toen het Nederlandsch Economisch Instituut zijn bestaansrecht nog moest bewijzen, in botsing met de toenmalige president van de Nederlandsche Bank. Thans blijkt opnieuw hoe juist zijn oordeel was toen hij op de laatste bladzijde van zijn proefschrift schreef: „Het wil mij echter niet een te stoute bewering toeschijnen, wanneer ik de meening uit, dat het benaderen van een ideaal ruilmiddel wel niet utopisch is, maar nog zeer geruimen tijd tot de vele begeerlijkheden behooren zal, die door de leiders der economische praktijk voorshands onbereikbaar worden geacht.”

Ook als hoogleraar was hij zijn tijd vooruit. Hij troonde niet in de ivoren toren. Hij stond midden in de werkelijkheid. De deur van zijn werkkamer — op hogeschool en universiteit — stond altijd open voor zijn studenten. Hij was ook een van de eerste hoogleraren, die werkcolleges gaf.

Niet onvermeld moge blijven, dat het in de Nederlandse economische wetenschap tot dusverre een

unicum is, dat vader én zoon hoogleraar in de economie waren. Het geslacht Verrijn Stuart is nauw verbonden geweest met de Vereniging voor de Staatshuishoudkunde, waarvan vader en zoon tezamen het secretaris-penningmeesterschap, ongeveer 70 jaren hebben vervuld. In de laatste jaren werkte G. M. Verrijn Stuart nog aan een beschrijving van de geschiedenis van deze vereniging.

Academie en Bankwezen, deze waren de beide polen, waaromheen zijn leven zich afspeelde: proefschrift — bankdirecteur in Nederlandsch-Indië — Nederlandsche Economische Hoogeschool en Rijksuniversiteit te Utrecht 1922-1939 — opnieuw bankdirecteur en in de jaren vijftig opnieuw hoogleraar (buitengewoon) aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Dit is nog slechts een deel van zijn vele activiteiten, waaronder nog het voorzitterschap van de SER te vermelden valt. Deze afwisselingen in zijn leven betekenden, dat hij niet alleen de theoreticus maar ook de man van de praktijk was. Onwillekeurig denkt men enigszins aan figuren als Pierson en Quack, die beide hoogleraar en centrale bankier waren.

Daarnaast muntte Verrijn Stuart uit door veelzijdigheid — vooral muziek en sport zorgden voor de zo nodige afleiding in zijn zeer actieve leven, dat door een grote zelfdiscipline en een uitstekend gezinsleven werd gekenmerkt. Een mens gezond naar lichaam en geest tot het laatste ogenblik van zijn lange leven.

Het is niet mogelijk in een kort bestek dit boeiende, rijke, veelzijdige leven te schetsen. Een diepgaande studie zou recht moeten doen aan de betekenis van Verrijn Stuart voor de Nederlandse economie. Boven dit alles uit rijst echter zijn persoon: zijn openheid, eerlijkheid, karaktervastheid en sportiviteit. Zijn promotie geschiedde cum laude; dit hoge peil heeft hij zijn gehele leven kunnen handhaven.

v.d.V.

beleid) een conceptie voor een gemeenschappelijk sociaal beleid leest. De meeste artikelen behelzen regels die op de bevordering van de geografische mobiliteit en de beroepsmobiliteit van de werknemers zijn gericht, niet om daarmee de werknemers van de zes aangesloten landen een ruimer scala van carrièremogelijkheden te bieden (althans niet als doel op zich), maar om tot een optimale allocatie van de produktiefactor arbeid te geraken. De verordeningen inzake het vrije verkeer van werknemers, de sociale zekerheid van migrerende werknemers en het Europees Sociaal Fonds zijn onmisbare instrumenten om te bewerkstelligen dat op de juiste plaatsen een zo volledig mogelijk gebruik van de menselijke capaciteiten wordt gemaakt. In wezen is hier gedacht aan een arbeidsmarktpolitiek, die op bevordering van de economische groei is gericht. Een op economische overwegingen gebaseerde arbeidsmarktpolitiek behoeft echter niet per definitie gewild of ongewild tevens aan sociaal-politieke desiderata te beantwoorden en zal dat over het algemeen ook niet in voldoende mate doen.

De artikelen 119 en 120, die de invoering van gelijke beloning van mannen en vrouwen resp. de handhaving van de bestaande gelijkwaardigheid van de bepalingen omtrent betaalde vakantie beogen, zijn evenmin door sociaal-politieke wensen geïnspireerd. Ze zijn op aandrang van Frankrijk opgenomen, omdat dit land verschillen in arbeidsvoorwaarden tussen de zes landen als vervalsingen

van de intracommunautaire concurrentieverhoudingen (verschil in produktiekosten dus) beschouwde. Deze opvatting is terecht door de andere landen bestreden, waardoor het verlanglijstje van Frankrijk tot twee punten kon worden ingekrompen. Dat gelijke arbeidsvoorwaarden ook konden worden bepleit om de werknemers van één en dezelfde economische unie gelijkelijk in de vruchten van de gemeenschappelijk veroverde welvaart te doen delen, is niet bij de onderhandelaars opgekomen.

Door velen worden in de artikelen 117 en 118 raszuivere sociaal-politieke uitspraken gelezen. In werkelijkheid echter wordt in artikel 117 juist gesteld, dat de EEG geen sociaal-politieke activiteiten zal ontwikkelen, omdat de onderlinge aanpassing van de levensstandaard en de arbeidsvoorwaarden zal voortvloeien uit de werking van de gemeenschappelijke markt, uit de in het verdrag bepaalde procedures en uit het nader tot elkaar brengen der wetgevingen. Artikel 118 stelt, dat de executieve (de Commissie) van de EEG tussen de leden-staten een nauwe samenwerking op sociaal gebied moet bevorderen en daartoe studies moet verrichten, adviezen moet uitbrengen en overleg moet organiseren. Meer dan erkennen van de noodzaak van sociale harmonisatie doet het verdrag dus eigenlijk niet, zodat de sociale politiek van de EEG op niets meer is gebaseerd dan op de hoop dat de regeringen van de deelnemende landen de koppen eens bij elkaar zullen steken.

Dr. Spiegelenberg toont zich tevreden met de plaats die het EEG-verdrag aan de sociale politiek heeft toegekend — of liever: onthouden. Daarmede staat hij dicht bij de Raad van de EEG, waarin de ministers van de zes landen elkaar nimmer op het stuk van een gemeenschappelijk of tenminste gecoördineerd beleid hebben kunnen vinden en alle voorstellen voor meer activiteiten op sociaal gebied altijd hebben afgewezen, dan bij de Commissie, het Europese Parlement en het Economisch en Sociaal Comité, die voortdurend en met klem het ontwikkelen van een communautair sociaal beleid en de harmonisatie van sociale wetgevingen hebben bepleit en ook bij herhaling concrete maatregelen hebben aanbevolen. Aan de kant van de drie laatstgenoemde instellingen treft men ook de vakbeweging aan, die volgens Dr. Spiegelenberg nog niet rijp is voor een gemeenschappelijk beleid, maar in feite zich in Europees verband hecht aaneengesloten heeft en de onderlinge aanpassing van de loonniveaus en de sociale-verzekeringssysteem en het uitstippelen van een actief werkgelegenheidsbeleid — om slechts enkele punten te noemen — van meet af aan in haar programma heeft staan.

HET PRIMAAT VAN DE ECONOMIE

Tegen de opvatting dat op sociaal gebied niettemin reeds heel wat tot stand is gebracht kan wel wat worden ingebracht. Inderdaad is het vrije verkeer van werknemers juridisch gerealiseerd, al krijgt men uit het geografische verkeer van „gastarbeiders” uit Marokko, Turkije, Spanje, Griekenland enz. de indruk, dat de feitelijke realisatie niet enkel en alleen een kwestie van regelingen is. De verordeningen inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers zouden ook zonder de EEG tot stand zijn gekomen, zij het in een andere juridische vorm. Het Europees Sociaal Fonds heeft enorme sommen geïnd en vervolgens weer uitgedeeld, maar heeft uit een oogpunt van optimale arbeidsallocatie toch betrekkelijk weinig zoden aan de dijk gezet. De gelijke beloning van mannen en vrouwen is door het EEG-verdrag misschien eerder vertraagd in toepassing gebracht dan versneld, daar de tekst van artikel 119 de mogelijkheid bood tot restrictieve interpretatie, in tegenstelling tot voorafgaande internationale verdragen en verklaringen. Men hoede zich dus voor overdrijving.

Daartegenover is de ontwikkeling op economisch gebied (ruim genomen) verder voortgeschreden dan Dr. Spiegelenberg suggereert. Weliswaar kan men niet over de gehele linie een gemeenschappelijke economische politiek ontwaren, maar de voltooiing van de douane-unie, het gemeenschappelijk mededingingsregime, het gemeenschappelijk beleid ten aanzien van de agrarische en de vervoerssector, het gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde en de voorbereiding van de verdere fiscale harmonisatie, de harmonisatie van het levensmiddelenrecht, de bemoeiingen met de regionale ontwikkelingen, de pogingen tot harmonisatie van het vennootschapsrecht en het recht betreffende de industriële eigendom, de liberalisatie van het vestigingsrecht en de vrijmaking van het kapitaalverkeer en tal van andere activiteiten moeten toch zo langzamerhand het vermoeden doen postvatten, dat de ontwikkeling van onze Nederlandse volkshuishouding in velerlei opzicht vanuit Brussel wordt bepaald of althans in sterke mate wordt beïnvloed. Daarbij komt, dat door het georganiseerde overleg op monetair, budgettair en conjunctureel gebied tussen autoriteiten van de Commissie en de zes landen, alsmede door het formuleren van programma's voor de economische politiek op

middellange termijn, geleidelijk aan een communautair referentiekader wordt geschapen, waaraan de „policy makers” van de zes landen zich meer en meer zullen en moeten gaan oriënteren. In wezen wordt dit communautaire referentiekader nadrukkelijk in de artikelen over de coördinatie van het economische beleid en de totstandbrenging van een gemeenschappelijk beleid in het verdrag genoemd of bedoeld en wordt aan de communautaire organen of aan de meerderheid van de aangesloten staten de macht gegeven doeleinden en middelen voor het economisch beleid te kiezen. Het is wel een zeer beperkende uitleg, als Dr. Spiegelenberg het doet voorkomen alsof de artikelen 6, 104, 105 en 145 de leden-staten autonoom laten in hun economisch beleid.

Of sociaal-politieke verlangens kunnen worden ingewilligd, hangt in belangrijke mate af van de economische ontwikkeling en de resultaten van de economische politiek. Dr. Spiegelenberg geeft dit toe, zonder daar evenwel de conclusie aan te verbinden dat juist daarom bij het kiezen van doeleinden en middelen van economisch beleid — in hetzelfde besluitvormingsproces en in dezelfde besluitnemende of beleidsadviserende colleges — de sociaal-politieke wensen in de beschouwingen en overwegingen dienen te worden betrokken. Door een onjuiste institutionalisering in dit opzicht vindt nu ook wel confrontatie met sociaal-politieke desiderata plaats, maar in de regel slechts op de eenzijdige manier van afweging van het sociaal wenselijke tegenover het economisch mogelijke, bepaald niet andersom. *Het primaat van het economische is in de maatregelen, aanbevelingen en programma's van de EEG duidelijk aanwezig.* Allerlei bepalingen en voorstellen zouden anders hebben geluid en andere prioriteiten en hiërarchieën van doeleinden hebben gehad, indien de EEG over een sociale politiek had beschikt.

In de praktijk ziet men, dat zowel de Europese Commissie als het Europese Parlement en het Economisch en Sociaal Comité bij het ontwerpen van besluiten, resp. het adviseren daarover, niet altijd aan sociale aspecten voorbijgaan, maar ze dikwijls bewust mede in overweging nemen. Zodra de voorstellen echter de Raad (van ministers) bereiken, kunnen dezelfde sociale overwegingen ertoe leiden dat de ontworpen richtlijnen en aanbevelingen worden afgewezen of jarenlang blijven liggen. Voorstellen die geheel of gedeeltelijk enige harmonisatie van de arbeidsbeschermende wetten of van sociale-verzekeringsregelingen mede brengen, kunnen geen genade vinden in de ogen van de leden van de Raad. Deze leden blijven van mening, dat de EEG slechts wetgevingen mag harmoniseren als deze harmonisatiebelemmeringen voor het functioneren van de gemeenschappelijke markt (in de beperkte betekenis van concurrentievervalsingen) kunnen wegnemen, niet als daarmede een verbetering van de wetgevingen en gelijke rechten voor de burgers van de zes landen worden beoogd.

Pas kort geleden is de Raad, na jarenlange strijd van de kant van de Europese Commissie en na initiatieven van de vorige minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid van Nederland, Dr. Veldkamp, ertoe gekomen het verband tussen economische en sociale politiek te erkennen. De Raad concludeert nu naar aanleiding van het verslag van de Commissie over dit vraagstuk, dat het sociale beleid niet kan volstaan met het zonder meer corrigeren van de gevolgen van de economische maatregelen aan de hand van sociale maatstaven, doch een bijdrage moet leveren tot de vaststelling van de doeleinden van economische aard. De verschillende economische maatregelen

moeten niet worden ontworpen en toegepast zonder dat reeds bij hun opstelling rekening wordt gehouden met de sociale eisen. Evenzeer moet bij de sociale beleidsactiviteiten rekening worden gehouden met de economische eisen. Het is volgens de Raad van het hoogste belang de samenhang tussen het economische en het sociale beleid te waarborgen, opdat de getroffen maatregelen tezelfdertijd de economische en sociale doeleinden dienen³.

Dit zijn belangrijke principiële uitspraken, die misschien een aanzet kunnen geven tot een betere confrontatie tussen het economische en het sociale beleid. Maar juist om deze hoop enig fundament te geven was het plezierig geweest als de Raad aan deze uitspraken enkele concrete consequenties had verbonden; de conclusies zijn echter uitermate vaag en vrijblijvend geformuleerd. Wél laat de Raad uitkomen, dat hij bijzonder veel prijs stelt op een adequaat arbeidsmarktbeleid, maar dit is een netelig terrein waarop allerlei beweringen wel kunnen suggereren dat men bezorgd is om de mens in de arbeidskracht, maar waar men in feite meer het oog heeft op de arbeidskracht in de mens. Deze onduidelijkheid zit in de SER-adviezen over het arbeidsmarktbeleid door de onzorgvuldige vermelding van concepten en concepties terzake, maar ook de conclusies van de Raad van de EEG laten veel vragen open.

Terwille van de zaak is dit artikel iets scherper uitgevallen dan tegenover Dr. Spiegelenberg verantwoord is, maar andere auteurs zullen misschien het juiste midden weten te vinden.

A. L. den Broeder

³ Zie de weergave van de door de Raad getrokken conclusies in het *Bulletin van de Europese Gemeenschappen*, nr. 6/1969.

Naschrift

De heer Den Broeder (verder, met permissie, korthedshalve dB te noemen) toont zich aan het slot van zijn ingezonden stuk enigszins bezorgd, dat hij mij wat te scherp attaqueerde. Hij zou wat mij betreft die zorg kunnen vergeten. Ik heb nl. geen enkel bezwaar tegen pittige discussies, mits maar aan een aantal voorwaarden wordt voldaan: 1. dat de discussie zuiver wordt gehouden; ik bedoel daarmee dat men door de opponent geen dingen in de schoenen geschoven krijgt die men niet heeft beweerd; m.a.w. dat men zich over en weer aan de feiten houdt; 2. dat men weet waar men het over heeft, m.a.w. dat op voet van gelijkheid wordt gediscussieerd. Nog korter gezegd: men moet discussieren op basis van feiten en niet op basis van verdichtelsels of wensdromen.

Het ingezonden stuk van dB voldoet naar mijn smaak niet aan deze essentiële voorwaarden. Het schiet in het een en het ander zelfs zover te kort, dat er nauwelijks een basis overblijft voor een zinvolle discussie. Welhaast alinea voor alinea bevat zijn stuk zoveel aperte onjuistheden en/of blote beweringen, dat het volstrekt ondoenlijk zou zijn, deze alle te willen weerspreken of zelfs maar te signaleren. Ik volsta daarom maar met een paar kanttekeningen.

1. De weergave van de strekking van mijn beschouwingen is misleidend; wellicht heeft zijn streven naar een uiterst summiere samenvatting dB parten gespeeld. Zo zal men de achter het eerste gedachtenstreepje gesuggereerde causaliteit tevergeefs in mijn betoog zoeken. Voorts stelde

ik de spontane onderlinge toenadering van de feitelijke sociale omstandigheden boven de door dB (tweede streepje) genoemde onderlinge aanpassing van de sociale stelsels.

2. Het is mij niet duidelijk, of dB ook mij van „foutief categorisch denken” zou willen betichten. Zo ja, dan zou dat ongemotiveerd zijn. Ik wees er immers reeds in het begin van mijn artikel op, dat de door dB aangehaalde bepalingen „in wezen niet zouden een typisch sociaal karakter dragen (laat staan — zou ik er nu ten overvloede aan willen toevoegen — dat zij „een conceptie voor een gemeenschappelijk sociaal beleid” zouden behelzen), maar dat zij er veeleer op gericht zijn deels het goed functioneren van de economische unie mogelijk te maken en voor een ander deel een van haar essentiële kenmerken te realiseren”. Overigens zou ik erop willen wijzen, dat dB er verderop in zijn betoog evenals ik gemakshalve toe overgaat om te spreken van hetgeen tot dusver in de EEG „op sociaal gebied” is tot standgebracht.

3. In minstens één opzicht denkt dB zelf naar mijn smaak wat ál te categorisch, nl. daar waar hij, sprekende o.m. over de vrije migratie van arbeidskrachten en hun sociale zekerheid en over het ESF onderscheid wenst te maken tussen een arbeidsmarktpolitiek, die uit (louter) economische overwegingen wordt bedreven en een arbeidsmarktpolitiek, die meer aan sociaal-politieke desiderata beantwoordt. Ik ben van mening, dat een moderne arbeidsmarktpolitiek, of juister: een modern arbeidsvoorzieningsbeleid, per definitie zowel het een als het ander doet, doordat het — en dan zeer wélbewust ofwel „gewild” — is gericht op een optimale aanpassing van vraag naar en aanbod van arbeidskrachten, niet alleen nu, maar — vooral — ook op langere termijn. Daarmee zijn zowel de belangen van de bedrijven als die van de beroepsbevolking gebaat. Tevens strekt een dergelijk beleid tot bevordering van een optimale economische groei.

4. Dezelfde neiging van dB tot al te categorisch denken bespeurt men ook in de op twee na laatste zin van zijn stuk waar hij — al evenzeer in het kader van het arbeidsmarktbeleid — onderscheid maakt tussen zorg voor „de arbeidskracht in de mens” en zorg voor „de mens in de arbeidskracht”. Ik zou zijn denkrant in dit opzicht niet willen aanbevelen als inspiratiebron voor een gezonde sociale politiek; deze is nl. nog steeds niet identiek aan maatschappelijk werk.

5. 's Schrijvers opvattingen hebben overigens een niet onaardige consequentie: als het waar zou zijn — zoals hij stelt — dat de instrumenten, vervat in de „sociale” bepalingen van het EEG-Verdrag, instrumenten zijn van economische en niet van sociale politiek, waar blijven dan de door dB kennelijk met veel sympathie — en als typische opponenten van de Raad van Ministers — ten tonele gevoerde instituten (Commissie, Europees Parlement, Economisch en Sociaal Comité en vakbeweging) met hun kritiek op het „achterblijven” in de EEG van „de” sociale politiek bij „de” economische politiek? Dan zouden immers de ministers van Sociale Zaken geen eigen arbeidsveld in het kader van het Verdrag hebben en zouden zij hoogstens kunnen fungeren als bijzit in Raadszittingen van de ministers van Economische Zaken, van Landbouw, van Verkeer, van Financiën. Waar blijven dan op hun beurt parlementariërs zoals bijv. de heren Vredeling, Boersma, C. J. van der Ploeg e.a. met hun kritiek op het naar hun smaak te

weinig frequent bijeenkomen van de Raad, samengesteld uit de ministers van Sociale Zaken?

6. Maar genoeg hierover. Wellicht zal dB nu wel geneigd zijn in het voorgaande een bewijs te meer te zien, dat de ondergetekende in zijn opvattingen dichter staat bij de Raad dan bij de andere sub 5, genoemde instituten. In zoverre heeft hij dan wel gelijk, dat ik inderdaad enerzijds bepaald positiever dan hij sta tegenover de prestaties van de „sociale Raad” in de afgelopen jaren en anderzijds geen groot bewonderaar ben van de over het algemeen niet geweldig constructieve kritiek, die vanuit de bedoelde instituten regelmatig over de „sociale Raad” wordt uitgestort. Ook ben ik van mening, dat die instituten zichzelf bepaald niet geloofwaardiger maken door telkens weer met een opmerkelijk gemak hun wensen met betrekking tot een „gemeenschappelijk sociaal beleid” of elementen daarvan (zouden die er dan tóch zijn?) aan het geduldige papier toe te vertrouwen. Ik ben overigens bereid als verzachtende omstandigheid te laten gelden de mogelijkheid, dat het Europees Parlement en het Economisch en Sociaal Comité enigermate gefrustreerd zijn, resp. het eerste doordat het nog steeds geen reële bevoegdheden heeft en het laatste doordat het praktisch gespeend is van elk recht van initiatief. En wat de Commissie betreft, die doet wel ongeveer wat zij kan binnen een verdragskader, dat nu eenmaal geen ruimte biedt voor bepaald spectaculaire activiteiten. Iets anders is, dat ook zij wel eens doorslaat in zoverre, dat haar voorstellen niet altijd getuigen van voldoende politieke realiteitszin (dit constateerde, mirabile dictu, onlangs ook de heer Müller, voorzitter van de Commissie van het Europees Parlement voor Sociale Zaken en Volksgezondheid, nl. in de E.P.-zitting van 26 november 1968). Wat tenslotte de vakbeweging betreft, men kan mij zeker niet verwijten, dat ik geen open oog heb voor haar gerechtvaardigde verlangen naar meer inspraak in het integratiegebeuren. Men leze er de laatste alinea van mijn artikel maar op na. De heer dB zou er dan ook naar mijn mening goed aan doen, de zaken wat minder zwart-wit te zien.

7. De schrijver geeft voorts blijk, zich de betekenis van de opeenvolgende verordeningen betreffende het vrije verkeer van werknemers in de EEG niet voldoende eigen te hebben gemaakt. Er is waarachtig nogal wat verschil in rechtspositie tussen enerzijds EEG-onderdanen en anderzijds gastarbeiders uit Marokko, Turkije, Spanje, Griekenland enz. (óók wat hun sociale zekerheid aangaat). Dat er overigens in de EEG-landen heel wat arbeiders uit deze en andere derde landen werkzaam kunnen zijn, is te danken aan het feit, dat — niet in de laatste plaats door toedoen van Nederland — het scheppen van een preferentiële positie voor EEG-onderdanen niet is gegaan ten koste van de feitelijke openheid van de EEG tegenover derde landen. Men mocht wensen; dat dit bijv. met het gemeenschappelijke landbouwbeleid evenzeer het geval was.

8. Ik zou nu maar voorbij willen gaan aan 's schrijvers stelling, dat de ontwikkeling op economisch gebied — c.q. op het gebied van de „gemeenschappelijke” economische politiek — in de EEG (heel wat) verder is voortgeschreden dan ik beweerde. Het is mij een raadsel, hoe dB zich ter staving van zijn standpunt meent te kunnen beroepen op o.m. het gemeenschappelijke landbouwbeleid (hoe weinig dit een succes kan worden genoemd blijkt reeds uit het enkele feit, dat de heer Mansholt zelf pleit voor een nieuwe aanpak), het gemeenschappelijke vervoerbeleid (in de

Raad van juli 1968 — dus ruim 10 jaar na de inwerking-treding van het Verdrag! — kwam men op dit gebied voor het eerst iets verder dan beginselakkoorden; alle grote onderwerpen wachten nog steeds op een regeling), het gemeenschappelijk BTW-stelsel (leest dB dan geen kranten?), de harmonisatie van het levensmiddelenrecht (er is nog vrijwel niets tot stand gekomen); verder spreekt hij nog over (genegeerde) „bemoeiingen”, over „pogingen” en tenslotte over het ontstaan van een „communautair referentiekader” voor de monetaire, budgettaire, conjuncturele en middellange-termijn politiek, waaraan de „policy makers” van de Zes zich meer en meer „zullen en moeten” gaan „oriënteren”. Dit is typisch een van die wensdromen, waarover ik het hierboven had.

9. Tenslotte nog een enkel woord m.b.t. de conclusies omtrent de samenhang tussen de sociale politiek en het beleid van de Gemeenschap op andere gebieden, die de „sociale Raad” op 13 maart jl. vaststelde. Evenmin als dB ben ik geneigd, aan deze conclusies veel waarde te hechten. Het was weinig meer dan een complex fraaie volzinnen, waarmee een flink stuk perscommuniqué kon worden gevuld. Belangrijker is, wat deze conclusies — die overigens voor Nederland even zovele vanzelfsprekendheden waren — in de praktijk zullen uitwerken. In dat opzicht mag men nauwelijks enige verbetering verwachten. In de praktijk komt het nl. op twee dingen aan. In de eerste plaats op de invloed, die het directoraat-generaal Sociale Zaken en het daarvoor verantwoordelijke lid van de Commissie hebben op de voorstellen van de Commissie aan de Raad op allerlei gebied en de inbreng, die zij daarbij weten te realiseren wat de sociale aspecten betreft. Juist dit was tot dusverre een uitermate zwakke plek en er is geen enkele aanleiding om te verwachten, dat dit na en onder invloed van de conclusies van 13 maart nu plotseling ten goede zou veranderen. In de tweede plaats komt het aan op de mate, waarin de ministers van Sociale Zaken zich kunnen doen gelden bij de besluitvorming in de Raad van hun collegae op andere gebieden. In dit opzicht is de situatie, die wij in Nederland als vanzelfsprekend zijn gaan beschouwen, helaas nog steeds vrijwel uniek voor de EEG. In de andere Lid-Staten komen de ministers van Sociale Zaken nauwelijks te pas aan de besluitvorming, waartoe hun ambtgenoten in Brussel bijdragen, ongeacht of die nu de landbouwpolitiek, het vervoerbeleid, de coördinatie van de conjunctuurpolitiek, de harmonisatie van wetgeving, de voorbereiding en vaststelling van programma's voor de economische politiek op middellange termijn, institutionele kwesties of wat ook betreft.

10. Er blijft derhalve waarlijk nog wel wat te wensen over, intern-organisatorisch én bij de Commissie én in de hoofdsteden, materieel ook wat betreft de plaats van de sociale politiek als zodanig temidden van de „andere politieken” van de Gemeenschap. Dit laatste zal m.i. — naast veel anders — aan de orde moeten komen in het kader van de fusie der drie verdragen. Het zou goed zijn als de kringen, die zich nu nog uitputten in tot vruchteloosheid gedoemde kritiek op hetgeen er mankeert aan de sociale politiek in de EEG, zich meer zouden gaan verdiepen in de vraag, wat er in dit opzicht zou moeten — en kunnen! — veranderen bij gelegenheid van de verdragsfusie. Wellicht voelt ook de heer Den Broeder zich geroepen een bijdrage daartoe te leveren.

J. H. Spiegelenberg

Haalbaarheid en betaalbaarheid

Pensioenregelingen op basis van het laatst genoten loon (III) *

EFFECT VAN STRUCTURELE STIJGINGEN IN DE AOW- EN AWW-UITKERINGEN

In de tot dusver beschouwde gevallen is steeds aangenomen dat de jaarlijkse stijgingen in de wettelijke AOW- en AWW-uitkeringen gelijk zijn aan de jaarlijkse stijgingen van het algemene loonpeil (gebaseerd op officiële indexcijfers). Maar het is geenszins ondenkbaar dat het peil der wettelijke uitkeringen structureel gewijzigd gaat worden: de pleitvoerders voor een optrekken van het peil worden steeds groter in aantal.

Recentelijk verklaarde een directeur van een verzekeringmaatschappij ¹ dat hij dacht aan optrekking van de AOW tot 85% van het wettelijk minimum inkomen op brutobasis, hetgeen — na aftrek van de door gepensioneerden te betalen belasting — ongeveer overeenkomt met wat de werknemer met een minimum inkomen thans netto in handen krijgt. Tot aan de premiegrens zou daarvoor het door alle werknemers te betalen percentage AOW-premie van 10,6 op 12,8 moeten worden gebracht. Het is hier niet de plaats om in te gaan op de gerechtigdheid van een dergelijke structurele wijziging. We beschouwen hier alleen het gevolg voor de premiebetalende verzekerden met een pensioenregeling op basis van het laatste loon en met AOW-inbouw.

In het rekenvoorbeeld, getoond in de figuren 1 en 2, is aangenomen dat de jaarlijkse salarisverhogingen 2½% bedragen en de AOW- en AWW-verhogingen 3½%. Uitgangspunt is ook nu weer een 25-jarige met een inkomen van f. 15.000 in 1967. Het verzekerd bedrag aan ouderdomspensioen stijgt (relatief) nu duidelijk langzamer dan het salaris of het totaal te ontvangen pensioen. De premieverplichtingen achteraf zijn dan dus ook lang zo groot niet. Bij structureel sterk stijgende wettelijke uitkeringen kan het verzekerd bedrag in een denkbaar, alhoewel misschien theoretisch, geval gelijk nul (of zelfs negatief) worden.

Gelet op de samenstelling van onze bevolking, die overigens nog steeds verder vergrijsd, behoeft het hier verder geen betoog dat een eventuele structurele stijging van de AOW- en AWW-uitkeringen gepaard zal gaan met een forse stijging van het premiepercentage voor de AOW- en AWW-heffing.

OPTREDEN VAN PENSIOENFRUSTRATIE

Van pensioenfrustratie spreekt men wanneer het laatste-loonsysteem gepaard gaat met verzekerde bedragen of premievrije aanspraken, die geringer zijn dan de overeenkomstige bedragen voor een middelloonsysteem, wanneer

TABEL 1.

Gevolgen vervroegde pensionering voor ouderdomspensioen

(1) Ouderdom	(2) Premievrije aanspraak in % van verwacht ouderdomspensioen bij 65 jaar	(3) Direct ingaand ouderdomspensioen, in % van premievrije aanspraak	(4) Direct ingaand ouderdomspensioen, in % van verwacht OP bij 65 jaar (2) × (3) : 100
60	56%	62%	35%
61	62%	68%	42%
62	69%	75%	52%
63	78%	82%	64%
64	88%	90%	79%

TABEL 2.

Premieverhoging nodig bij vervroegde pensionering ter handhaving pensioenpeil

	PVA-rapport	Onze berekeningen
Pensioen bij 64 jaar	premie 11% hoger	premie ca. 26% hoger
Pensioen bij 63 jaar	premie 22% hoger	premie ca. 56% hoger

dit gevolgd zou zijn. Van dreigende frustratie („coming frustration”) is sprake, als de premieverplichting kleiner wordt dan voor een middelloonsysteem, hetgeen naar verwachting zal gaan resulteren in pensioenuitkeringen, die geringer zijn dan volgens het opbouwsysteem. Bij dreigende frustratie is het premiepercentage nog positief.

Daalt het verzekerd bedrag, door welke oorzaak dan ook, beneden de reeds verkregen premievrije aanspraak, dan zou het premiepercentage negatief worden („premierestitutie”). Dit verschijnsel noemt men frustratie achteraf („back frustration”).

Pensioenfrustratie treedt op als zowel het algemene salarispeil als de wettelijke uitkeringen een tijdlang blijven dalen. Een dalende tendentie zal misschien niet een hele carrière lang duren. Als een jarenlange dalende tendentie voor loonpeil en AOW- en AWW-peil gevolgd wordt door een jarenlange stijgende tendentie hiervoor, dan krijgt men een situatie waarbij een periode met geringere premieverplichtingen wordt gevolgd door een periode met premieverplichtingen achteraf, gedurende welke nog aanzienlijke inhaalpremies verschuldigd kunnen zijn.

* (I) in *ESB* van 22 oktober jl.; blz. 1036-1039;
(II) in *ESB* van 29 oktober jl.; blz. 1060-1064.

¹ T. C. Braakman; Verklaringen in een interview gepubliceerd in *Elseviers Weekblad*, van, 5 juli 1969.

EFFECT VAN EERDERE PENSIONERING

In het voorgaande is steeds verondersteld dat het ouderdomspensioen ingaat op 65-jarige ouderdom. Wanneer men voortijdig de verzekering zodanig wil wijzigen dat men eerder met pensioen gaat, dan zal dit ouderdomspensioen om drie redenen geringer zijn dan het in het vooruitzicht gestelde pensioen bij 65 jaar:

- er is gedurende een geringer aantal jaren premie betaald;
- het pensioen moet een aantal jaren eerder ingaan;
- de kans op sterftewinst is voor de maatschappij geringer.

Wanneer men de resultaten van grove berekeningen omtrent de ouderdomspensioenen bij eerdere pensionering ziet, wordt men toch wel even aan het denken gezet. In het rekenvoorbeeld in tabel 1 is een jaarlijkse algemene stijging met 6% aangenomen van de lonen en van de AOW- en AWW-uitkeringen, met daarboven nog een individuele jaarlijkse salarisstijging van 5% tussen 25 en 34 jaar, van 3% tussen 35 en 44 jaar, en van 1% tussen 40 en 45 jaar. Zo kan berekend worden hoe groot op resp. 60, 61, 62, 63 en 64 jaar de verkregen premievrije aanspraak is op ouderdomspensioen, als percentage van het ouderdomspensioen dat bij pensionering op 65 jaar verwacht kan worden (kolom 2). Ook kan berekend worden hoe groot bij elke ouderdom een direct ingaand ouderdomspensioen is, als percentage van de reeds verkregen premievrije aanspraak op ouderdomspensioen (kolom 3). Combinatie van deze twee gegevens levert het direct ingaande ouderdomspensioen op als percentage van het verwachte ouderdomspensioen.

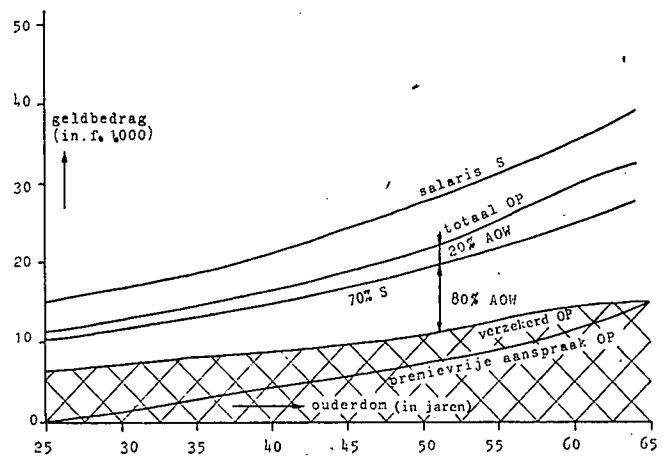
Bij verlaging van de pensioneringsouderdom bij handhaving van eenzelfde pensioenpeil moet de premie dus drastisch verhoogd worden. De waarden vermeld in het boekje *Pensioen Voor Allen (PVA)* (blz. 147), afgeleid onder niet nader vermelde veronderstellingen, zijn aan de optimistische kant, zoals uit tabel 2 blijkt. Bovendien gelieve men bij beschouwing over vervroeging van de pensioneringsouderdom te bedenken dat volgens de huidige AOW-regeling de AOW-uitkeringen nimmer uitgekeerd worden voor de 65e verjaardag. *PVA* zegt dan ook terecht (blz. 116): Wil men dus een vervroegd pensioen uitkeren, dan zal het pensioenfonds niet alleen de aanvullende uitkering moeten doen, doch eveneens (tot aan het 65e jaar) de AOW-uitkering moeten overnemen. Zonder dit zou vervroegde pensionering immers zinloos zijn. Deze overname legt echter een zeer zware last op het pensioenfonds.

Wil men in de toekomst de pensioneringsouderdom gaan verlagen, en de kosten daarbij enigszins binnen redelijke grenzen houden, dan dient men nu speciale maatregelen te treffen, als men tenminste niet wil tornen aan de principes van het huidige financieringssysteem der pensioenen. Binnen het huidige systeem zou men serieus moeten denken aan een betere vóórfinanciering, bijv. met een echt eindloonsysteem of met een constant-premiepercentagesysteem.

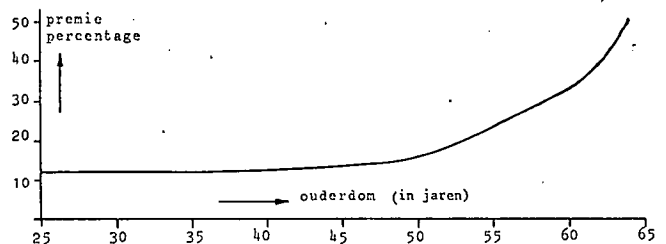
DE REKENINTEREST

Het is een bekend feit, dat het interestpercentage waarop de tarieven van de levensverzekeringsmaatschappijen voor pensioenvoorzieningen gebaseerd zijn, thans ongeveer 3 à 3½% bedraagt (in een enkel geval 3¾%), terwijl het interestpercentage op de kapitaalmarkt bijna het dubbele is. Het zal dus duidelijk zijn dat de verzekeringmaatschappijen ten gevolge van de al jaren voortdurende hoge rentestand aanzienlijke winsten maken. Dit punt is nog onlangs in de publiciteit gekomen².

Grafiek 1. Effect van structureel stijgende AOW- en AWW-uitkeringen op verzekerde bedrag ouderdomspensioen.

Grafiek 2. Effect van structureel stijgende AOW- en AWW-uitkeringen op premiepercentage ouderdomspensioen.

De winst van de verzekeringsmaatschappijen kan gecorreleerd worden met de volgende drie technische winstbronnen:

- het werkelijk behaalde interestpercentage van de beleggingen is groter dan het interestpercentage, waarop de tarieven gebaseerd zijn;
- de werkelijk optredende sterfte is geringer dan overeenkomt met de sterftetabellen die aan de tarieven ten grondslag liggen;
- de werkelijke administratie-, beheers- en acquisitiekosten zijn lager dan die geraamd met de opslag, die in de bruto tarieven in rekening gebracht zijn.

Men kan veilig aannemen dat de eerst genoemde winstbron het grootst is. De heer W. B. Koelman komt in *ESB* van 9 juli jl. tot de conclusie dat bij een rentevoet van 6 à 7% een kostprijs voor pensioenen mogelijk is welke, afhankelijk van de leeftijd, slechts 30 tot 70% van de thans gangbare kosten uitmaakt.

De in een bepaald verzekeringsjaar gemaakte winst zou voor een deel, voor een groot deel, of geheel ten voordele moeten komen van de polishouders-premiebetalers. Het bedrag dat de polishouder in een of andere vorm gerestitueerd zou moeten krijgen, wordt bepaald door:

- a. de verzekeringssoort;

² Zie o.m. G. Nooteboom, „Levensverzekeringen en pensioenen: duur gekocht?“, in *ESB* van 7 mei jl., blz. 446-449; diens verklaringen in een interview, gepubliceerd in *Elseviers Weekblad* van 26 juli jl.; en W. B. Koelman, „Kostprijs van pensioenen“, in *ESB* van 9 juli jl., blz. 682-685.

- b. het verzekerde bedrag;
- c. de verzekeringsduur.

Voor een dergelijk natuurlijk winstdelingsysteem kan een voldoende bevredigende en technisch bruikbare verdeel-sleutel formule gehanteerd worden, aldus Prof. Engelfriet (Directeur Nillmij) in het *Algemeen Handelsblad* van 6 februari 1968. In de Verenigde Staten wordt dit systeem veel toegepast. In Nederland echter is er in het algemeen een tendentie de toekomst van het winstaandeel maar niet ter discussie te brengen, en liever winst uit te drukken in een min of meer uniform percentage van de premie (conventionele verzekeringen) óf de winstuitdeling te doen geschieden in de vorm van een uniforme procentuele vermeerdering van de verzekerde bedragen (bijv. bij fractieverzekeringen).

Aangezien pensioenverzekeringen een lange looptijd hebben, is de invloed van de rentevoet op de tarieven bijzonder groot en het spreekt vanzelf dat de invloed groter is naarmate de looptijd langer is, d.w.z. naarmate de premiebetaler jonger is. Als de verhoogde rentabiliteit van de beleggingen ten dele uitgesmeerd wordt door één uniforme premiekorting over de gehele linie (zoals bij collectieve pensioenvoorzieningen vaak het geval is), dan betekent dit dat de jongeren relatief te weinig korting krijgen en de ouderen relatief te veel korting. Een uniforme premiereductie ten gevolge van de verhoogde rentabiliteit betekent dus een niet te verwaarlozen element van een omslagstelsel in het gangbare kapitaaldekkingstelsel, dat voor particuliere pensioenvoorzieningen tot nu toe als het enige juiste beschouwd werd.

Anders gezegd: een algemene premiekorting, die de verzekeringsmaatschappij zo welwillend toestaat op grond van haar winsten op beleggingen, betekent in feite een stuk overdracht van inkomen van jongeren naar ouderen. Verder dient men te bedenken dat bij een winstverdelingsysteem op basis van een uniforme premiereductie de winsten verdeeld worden onder de nog-actieven, d.w.z. de polishouders die nog steeds premie betalen. Degenen die van werkgever veranderd zijn, of anderszins geen premie meer betalen (de zgn. in-actieven, de slapers) lopen dan hun korting mis. Bij voortdurende van de huidige loonontwikkelingen treedt hier een grove onbillijkheid op jegens al diegenen, wier premievrije aanspraken niet door „back-pay” (gereguleerde premieverplichtingen achteraf wegens verstreken dienstjaren) op peil gehouden worden.

In het kader van een logisch en objectief winstverdelings-systeem dient de mate waarmee de aanspraken van de verzekerde verhoogd moeten worden, óf waarmee de premies van de verzekerde verlaagd moeten worden, geheel bepaald te worden door de verzekeringssoort (bijv. ouderdomspensioen, weduwenpensioen, enz.), het verzekerde bedrag, de verzekeringsduur en de nog te verwachten premie-betalingsduur. Met het premiekortingsstelsel, waarmee de niet-deskundige verzekerde werknemers, deelnemend aan een collectieve pensioenverzekering, „lekker” gemaakt worden, treden gecamoufleerde inkomstenverschuivingen op, die de belanghebbenden zelden of nooit duidelijk gemaakt worden.

CONCLUSIE

Een pensioenregeling op basis van het laatst verdiende loon brengt met zich mee, dat bij voortduren van de sterke stijging van het loonpeil

- de premievrije aanspraken achterblijven bij de verzekerde bedragen, waardoor de mobiliteit van de werknemers sterk belemmerd wordt;
- de premiepercentages bijzonder sterk gaan stijgen vanwege verschuldigde inhaalpremies aan het eind van een onafgebroken dienstverband, waardoor oudere werknemers bijzonder duur voor de onderneming worden.

Een verbetering binnen het kader van het huidige systeem van pensioenverzekeringen kan gezocht worden in de volgende richtingen:

- het invoeren en het uitbreiden van een overeenkomst tussen ondernemingen en instellingen, inhoudende de onderlinge verplichting om bij overname van werknemers de verstreken dienstjaren doorgebracht bij een andere werkgever te laten meetellen bij de vaststelling van de pensioengrondslag (systeem van diensttijd-koppeling);
- het invoeren van een sterkere vóórfinanciering, waarbij dus voor jongere werknemers meer premie betaald gaat worden, dan er volgens de pensioenregeling strikt noodzakelijk is. Een egalisering van de premiedruk brengt met zich mee, dat er tijdelijk pensioenbedragen verzekerd worden, die corresponderen met salarisbedragen die groter zijn dan het werkelijke salaris op dat ogenblik. Bij deze aanpak dient wel als veiligheid een rem aangebracht te worden in de vorm van een bepaling dat de premievrije aanspraken niet kunnen stijgen boven de in de pensioenregeling genoemde verzekerde bedragen;
- het bestemmen van de rentewinst op de gezamenlijke beleggingen van de verzekeringsmaatschappij, niet voor het toestaan van uniforme premiekorting aan de premiebetalers, maar voor het op peil houden van de aanspraken van de verzekerden (zowel actieven als in-actieven).

In groter verband, op nationaal niveau, zijn er betere, maar sterk ingrijpende en niet op korte termijn algemeen realiseerbare oplossingen voorstelbaar. Hierbij denken sommigen bijvoorbeeld aan pensioenfractieverzekeringen, aan de uitgifte van geïndexeerde staatsleningen en aan invoering van een welvaartsvast nationaal ondernemingspensioen-systeem op basis van het omslagstelsel. Beslissingen over algemene en radicale oplossingen van het pensioenprobleem bij voortgaande waardevermindering van de munteenheid moeten echter door politieke ambtsdragers genomen worden. Een discussie over de doeltreffendheid en de uitvoerbaarheid van dergelijke oplossingen valt echter buiten het bestek van deze artikelen.

Drs. W. L. Zijp

(I.M.)

Ⓢ N.V. SLAVENBURG'S BANK Ⓢ

Bestaat er een tendens tot nivellering van de inkomens? (I)

De ongelijkheid van de inkomens is een discussiepunt dat telkens weer in de publieke belangstelling komt, zowel wanneer het gaat om de internationale kant (de tegenstelling rijke vs. arme landen) als wanneer het de nationale inkomensverdeling betreft. Eén van de belangrijkste moeilijkheden is daarbij altijd de interpretatie van het beschikbare statistische materiaal. In het hierna volgende zal ik mij beperken tot de situatie in ons land.

In het Interim-rapport van de „Groep van Achtien” uit de drie grote Christelijke partijen is de gedachte geuit dat de inkomens- en vermogensverhoudingen in ons land „ook thans nog vatbaar voor ernstige kritiek” zijn. Deze gedachte is geen monopolie van de genoemde partijen. Het is een geluid, dat andere partijen al veel eerder en met herhaling hebben laten horen. Dit betekent dat er in het politieke leven ondanks vele tegenstellingen toch wel een ruime meerderheid te vinden is, wanneer het gaat om maatregelen die moeten leiden tot een „rechtvaardig” inkomen en vermogen. Alleen de wegen waarlangs dat bereikt moet worden zullen voor de verschillende partijen wel uiteenlopen.

Er bestaat een wisselwerking tussen inkomens en vermogens in die zin, dat grotere inkomens de mogelijkheid laten voor grotere besparingen dan bij kleine inkomens, hetgeen tot aanvullend inkomen uit vermogen leidt bij grotere inkomens. Hierdoor gaan de vermogens steeds verder uit elkaar lopen; een kleine groep verkrijgt tenslotte topinkomens en grote vermogens, indien tegen die ontwikkeling geen maatregelen worden genomen. Het heffen van inkomsten- en vermogensbelasting is de belangrijkste voorziening om de genoemde ontwikkeling af te remmen. Voor zover dat niet lukt wordt met behulp van het successierecht nog een poging gedaan om het effect te vergroten. Het laatste mag voor erfgenamen dikwijls om grote bedragen gaan die, wanneer het in bedrijven belegd vermogen betreft, soms met veel moeite moeten worden opgebracht, voor de volkshuishouding als geheel betekent deze heffing betrekkelijk weinig. De opbrengst was de laatste jaren ongeveer 1% van de totale belastingopbrengst. De opbrengst van de vermogensbelasting lag op hetzelfde niveau.

Het is een omstreden vraag of met behulp van de belastingen nog veel kan worden gedaan om te komen tot een gelijkmatiger verdeling van de inkomens en de vermogens. Sommigen zijn geneigd niet al te zwaar te tillen aan een verscherping van de inkomens- en vermogensbelasting en het successierecht. Dat dit de tendens versterkt tot verhuizing van personen met grote vermogen uit ons land naar landen met een milder fiscaal klimaat, is een zaak die daarbij op de koop toe wordt genomen om te bereiken, dat de verdeling van inkomens en vermogens gelijkmatiger wordt. Anderen erkennen dat de belastingdruk in ons

land — ook in verhouding tot het buitenland — reeds zo hoog is, dat de uiterste voorzichtigheid moet worden betracht bij verdere verhoging om te voorkomen dat bij verdere verhoging de belastingopbrengsten zouden gaan dalen. Deze voorzichtigheid heeft er o.m. toe geleid, dat in het verleden bij de totstandkoming van de nieuwe wet op de vermogensbelasting (1964) een bepaling werd opgenomen, volgens welke de vermogensbelasting een verlaging ondergaat indien deze tezamen met de inkomstenbelasting meer dan 80% van het belastbare inkomen zou bedragen. Vooral de rechtse partijen zien als middel om te komen tot een grotere inkomens- en vermogensgelijkheid de spreiding van nieuw te vormen bezit, o.m. door winstdeling en vermogensaanwasdeling.

DE BELASTINGSTATISTIEKEN

Vrij algemeen wordt aangenomen, dat de naoorlogse fiscale politiek niet of slechts in verwaarloosbare mate heeft bijgedragen tot grotere inkomens- en vermogensgelijkheid. Daarbij wordt dan verwezen naar de uitkomsten van de belastingstatistieken over de inkomens en de vermogens, zoals deze door het CBS periodiek worden samengesteld en gepubliceerd. Men komt dan tot globale uitspraken, zoals recentelijk bijv. Dr. F. L. G. Slooff in het nummer van juli/augustus 1969 van het KVP-maandschrift *Politiek*: „De cijfers leggen niet alleen bloot, dat de 10% hoogste inkomensstrekkers gemiddeld zes à zeven maal zoveel verdienen als de onderste twee derde van de in de statistiek voorkomende personen, maar ook dat er in geen geval een van betekenis zijnde nivelleringstendens in de beschouwde periode (1950-1964) valt te constateren”.

Toch valt er uit de belastingstatistieken met enige moeite meer te halen dan tot dusver meestal is gedaan. Het navolgende is een poging daartoe. Daarvoor is gebruik gemaakt van de niet nader gedetailleerde cijfers van de statistieken over de jaren 1946, 1950, 1955, 1960 en 1964, zoals deze o.m. voorkomen in het *Statistisch Zakboek* van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

In de periode 1946 tot 1964 is het aantal in de statistiek opgenomen personen meer gestegen dan overeenkomt met de groei van de bevolking, zoals uit tabel 1 blijkt. Indien men in aanmerking neemt, dat in de aangegeven periode 27 à 28% van de bevolking jonger dan 15 jaar was, terwijl van de bevolking van 15 tot 20 jaar (met 8 à 9% van het totaal) een groot deel niet in het arbeidsproces was opgenomen, dan betekent dit — voorts rekening houdend met het feit dat de gehuwde vrouw niet zelfstandig belastingplichtig is — dat thans nagenoeg de gehele bevolking in de statistiek is opgenomen.

De toeneming van het percentage aangeslagenen heeft meerdere oorzaken. Er zijn allereerst enkele factoren aan te

wijzen die tot een daling leiden. Zo worden door de toeneming van het voortgezet onderwijs kinderen later in het arbeidsproces opgenomen. Er was in de aangegeven periode ook een belangrijke daling van de huwelijksleeftijd van mannen, waardoor veel ongehuwde vrouwen verdwenen. De stijging van het percentage zal vermoedelijk samenhangen met de toegenomen industrialisatie, het minder werken door vrouwen in de huishouding en vooral met het achterblijven van de ontwikkeling van het belastingvrije minimum bij de gestegen welvaart. Een deel van de stijging na 1955 zal samenhangen met de invoering van de AOW en AWW.

De gesignaleerde ontwikkeling leidt ertoe, dat men bij vergelijkingen in de tijd beter niet kan uitgaan van een percentage van het aantal aangeslagenen (zoals Dr. Slooff in het aangehaalde artikel deed), doch van de gegevens betrekking hebbend op een percentage van de bevolking.

Door mij is een vergelijking gemaakt van de inkomensontwikkeling van drie groepen aangeslagenen, elk groot 4% van de bevolking, uit de hoogste aangeslagenen zoals deze in de statistiek voorkomen. De eerste groep bevat de aangeslagenen met hoogste inkomens; de tweede groep de aangeslagenen die qua inkomens onmiddellijk daarop volgen, terwijl de derde groep op dezelfde wijze op de tweede groep aansluit. De laagste groep van deze drie had in 1946 een inkomen dat correspondeert met het gemiddeld inkomen van geschoolde volwassen arbeiders in de nijverheid met twee kinderen. De daarboven liggende groep is te beschouwen als die van de hoofdarbeiders (laagste inkomens van de middengroepen), terwijl de hoogste groep de rest van de middengroepen en de hogere inkomens omvat.

De verdeling binnen de inkomensgroep zoals deze in de statistieken voorkomt, werd verkregen met toepassing van een interpolatiemethode, waarbij rekening werd gehouden met de scheve verdeling binnen de groep, welke ertoe leidt dat het gewogen gemiddelde inkomen van de groep beneden het rekenkundig gemiddelde van het minimum en maximum ligt. De gemiddelde belastbare inkomens van de groep vertoonden het beeld weergegeven in tabel 2. Een duidelijker inzicht wordt verkregen door de ontwikkeling sinds 1946 uit te drukken in % van het inkomen van 1946 (zie tabel 3).

Uit tabel 3 blijkt dat de groep met de hoogste inkomens sinds 1946 een ontwikkeling doormaakte die leidde tot het drievoud van het inkomen. Voor de middelste groep werd het viervoud bereikt, terwijl de laagste groep bijna een vijfvoudig inkomen bereikte. Deze uitkomst zal voor menigeen een verrassing betekenen. Er is wat de bruto inkomens betreft in de periode 1946-1964 een duidelijke nivellering van de inkomens ontstaan. De groei van de laagste groep correspondeert met de groei van het nationaal inkomen. Degenen die in 1946 een hoger inkomen hadden, hebben niet volledig in de toeneming van de welvaart gedeeld. Men zou mij kunnen tegenwerpen, dat de schaal te grof is en dat het mogelijk is dat een zekere verfijning een ander beeld geeft. Met het oog daarop heb ik de eerste groep verdeeld in een groep Ia en een groep Ib elk met de helft van het aantal aangeslagenen van groep I. Groep Ia bevat dus de 2% van de bevolking met de hoogste inkomens, groep Ib de in de inkomenspyramide daarop volgende 2%. De uitkomst daarvan valt in tabel 4 af te lezen. Daaruit blijkt dat de tendentie, dat bij hoger inkomen de ontwikkeling van de groei relatief is achtergebleven, volledig wordt bevestigd.

De vraag mag worden gesteld of aan de groepen I t/m III nog niet een vierde groep toegevoegd had kunnen worden,

TABEL 1.

Aantal aangeslagen natuurlijke personen, vergeleken met het bevolkingsaantal

Jaar	Bevolking op 1 januari (× 1.000)	Aantal aangeslagen personen (× 1.000)	Aantal aangeslagen personen in % van de bevolking
1946	9.295,3	3.605	38,8
1950	10.026,8	3.994	39,8
1955	10.680,0	4.280	40,1
1960	11.417,3	4.803	42,1
1964	12.042,0	5.317	44,2

TABEL 2.

Inkomensontwikkeling van drie opeenvolgende groepen, elk groot 4% van de bevolking. Gemiddelden per groep (in gulden)

Groep	1946	1950	1955	1960	1964
I	9.550	10.550	14.590	19.600	28.300
II	3.100	4.010	6.220	8.560	12.580
III	2.390	3.150	4.910	6.830	9.920

TABEL 3.

Inkomensontwikkeling van drie opeenvolgende groepen, elk groot 4% van de bevolking. Gemiddelde inkomens in % van het inkomen in 1946

Groep	1946	1950	1955	1960	1964
I	100	110	153	205	296
II	100	129	201	276	406
III	100	157	244	340	494

TABEL 4.

Ontwikkeling van het gemiddelde inkomen in groep I na splitsing in twee delen van elk 2% van de bevolking (in absolute guldenbedragen en in % van 1946)

Groep	1946	1950	1955	1960	1964
Ia absoluut	14.470	15.060	20.600	27.160	40.020
in %	100	104	142	188	277
Ib absoluut	4.620	6.050	8.570	12.050	16.590
in %	100	131	186	261	359

TABEL 5.

Inkomensontwikkeling van vier groepen, elk groot 4% van de bevolking. Gemiddelde inkomens in % van 1950

Groep	1950	1955	1960	1964
Ia	100	137	180	266
Ib	100	142	199	274
I	100	138	186	268
II	100	155	213	314
III	100	156	217	315
IV	100	159	224	322

de groep dus welke 4% van de bevolking uitmaakt, die qua gemiddeld inkomen aansluit op de $3 \times 4\%$ van de groepen I t/m III. Voor 1946 was een dergelijke groep echter te heterogeen van samenstelling. Vanaf 1950 zou dit wel mogelijk zijn. Daarom volgt in tabel 5 nog een overzicht van de ontwikkeling sinds 1950 voor vier groepen. Kortheidshalve zijn in dit overzicht alleen percentages (van 1950) opgenomen. Het gemiddelde inkomen in groep IV bedroeg in 1955 f. 2.640, dit is 84% van het gemiddelde inkomen in groep III ad f. 3.150.

Uit dit overzicht blijkt duidelijk, dat de ontwikkeling welke zich het sterkst aftekende in de periode 1946-1950, zich ook na 1950 heeft voortgezet, zij het in mindere mate. Na 1955 bleef alleen de eerste groep achter bij de overige groepen. Voor groep I werd het indexcijfer voor 1964 (met 1955 = 100) 194, terwijl voor de overige groepen het indexcijfer op 202 kwam. Splitst men deze periode van negen jaar in twee delen, dan komt men tot de ontdekking, dat de algemene nivellering zich tot 1960 heeft voortgezet en dat in de periode 1960-1964 enige denivellering heeft plaatsgehad tussen de groepen II, III en IV, waardoor over de periode 1955-1964 de hierboven reeds genoemde gelijke ontwikkeling optrad.

De nivellering van de bruto inkomens is waarschijnlijk nog iets groter geweest dan uit de bovenstaande cijfers is gebleken, omdat ook de invoering van de AOW en de AWW, waarvan de premies van het fiscale inkomen zijn afgetrokken, een nivellerend effect had. Hetzelfde geldt voor de steeds ruimere toepassing van de 5%-regeling voor kosten van verwerving, waaraan een maximum was verbonden.

In het bovenstaande was steeds sprake van een nivellering van de bruto fiscale inkomens. Voor de netto inkomens was de nivellering nog groter, omdat in de periode 1946-1964 de belastingdruk weliswaar voor alle groepen toenam, doch voor groep I beduidend meer dan voor de overige groepen. Voor een gehuwde met 2 kinderen met een inkomen gelijk aan het gemiddelde inkomen van groep I steeg de absolute belastingdruk van circa 18 tot circa 28%, terwijl voor de groepen II en III de stijging 4 à 5% bedroeg.

In een volgende bijdrage zal worden ingegaan op het verband tussen de ontwikkeling van de inkomens en de ontwikkeling van de vermogens.

C. P. A. Bakker

Uit de tijdschriftenmap

Veertig jaar geleden, op 24 oktober 1929, brak op de effectenbeurs in New York een crisis uit, gevolgd door een grote depressie. Vele kranten en tijdschriften hebben aan deze „crash” en haar nasleep een artikel gewijd (*ESB* op 22 oktober jl.: „Het beurs- en conjunctuurspoek van 1929 en de werkelijkheid” door Dr. H. M. H. A. van der Valk). Het maandblad voor geschiedenis en archeologie: *Spiegel Historiae*, is verder gegaan: het wijdde er een speciaal, rijk geïllustreerd, nummer aan, getiteld „Crisis en Krach”.

Aan dat nummer hebben verschillende buitenlandse auteurs — allen deskundig op het gebied van de economische geschiedenis — medegewerkt: Prof. F. Baudhuin, Prof. Dr. K. E. Born, Prof. Dr. A. Coppé, Prof. Dr. J. Dhondt, Prof. Dr. E. A. Erickson, Prof. Dr. M. Eyskens, Dr. H. Jaeger, Dr. J. Néré, W. Vosz, Prof. Dr. R. Wagenführ. De redactie werd gevoerd door Prof. Dr. H. van der Wee uit Leuven.

Als meest belangrijke gebeurtenissen — ook in een nummer van 64 blz. is het uiteraard niet mogelijk alle aspecten van de werelddepressie te behandelen — zijn naar voren gehaald: het uitbreken van paniek op de New Yorkse effectenbeurs (black Thursday) en de samenhang tussen deze financiële crisis en de daarop gevolgde economische depressie; de Europese kredietcrisis van 1931 en de mone-

taire chaos daarna; de maatregelen van de diverse nationale regeringen ter bestrijding van de moeilijkheden; de internationale implicaties van de werelddepressie, vooral op monetair en politiek gebied. Voorts is de houding van de ondernemers en van de werknemers, met een speciale verwijzing naar Duitsland, onderzocht. Ten slotte is aandacht geschonken aan de invloed die de grote depressie heeft uitgeoefend op het economisch denken.

(*Spiegel Historiae*, jaargang 4, november 1969, nummer 11, f. 3,95. Het blad is een uitgave van Fibula-Van Dishoeck N.V. te Bussum, abonnementsprijs f. 39,50 per jaar).

Een halve eeuw geleden kwam de Arbeidswet 1919 tot stand. Een belangrijke gebeurtenis in de sociale geschiedenis van ons land: na de aanneming van het betreffende wetsontwerp door de Tweede Kamer hief de socialistische fractie staande de 8-urenmars aan, hetgeen de rechterzijde beantwoordde met het zingen van het Wilhelmus! Hoe het de jubilarisse in de afgelopen vijftig jaar is vergaan, kan men lezen in het *Sociaal Maandblad Arbeid* dat er een 108 blz. tellend speciaal nummer aan heeft gewijd. De volgende bijdragen zijn daarin opgenomen:

— Mr. E. Tinga: „De geschiedenis van de Arbeidswet (1874-1919)”. In dit artikel wordt een indruk gegeven van de omstandigheden waaronder de verschillende arbeidswetten (tot en met de Arbeidswet 1919) tot stand kwamen en van de impulsen welke tot wetgeving voerden.

— Mr. L. Vooys: „Terugblik — Heeft de Arbeidswet 1919 in de praktijk aan haar doelstellingen beantwoord?”. Schrijver stelt dat de rechtsgrond van de arbeidsbescherming in vijftig jaar niet is veranderd, en betoogt dat de machtsverhoudingen in het bedrijfsleven moeten worden gecorrigeerd.

— Mr. H. F. Beenhakker: „De Arbeidswet 1919, haar grondslag, inhoud en betekenis”. Aandacht wordt gewijd aan het ontstaan der wet. Haar gang in de tijd wordt nagespeurd en lijnen worden ontwaard welke van betekenis kunnen zijn bij het uitstippelen van een koers naar de toekomst. Schrijver doet enkele suggesties voor een herziening van de wet.

— Drs. F. J. Janssen: „De Arbeidswet 1919 en haar uitvoering”. Een schets van de uitvoering van de wet in verschillende perioden, van het functioneren van de arbeidsbescherming waaraan de wet gestalte wilde geven.

— Mr. J. C. van Gorkum: „Is de Nederlandse arbeidswetgeving na 50 jaar verouderd?”. Volgens schrijver zou de algemene opzet van de wet bij een eventuele herziening moeten worden gehandhaafd. Het georganiseerde bedrijfsleven zou echter meer moeten worden betrokken bij de uitvoering van de wet, terwijl grotere vrijheid zou moeten worden gegeven voor bijzondere regelingen, afgestemd op de specifieke omstandigheden van de ondernemingen en bedrijfstakken.

— Mr. A. Bockwinkel: „Grepn uit de strafrechtspraak over de Arbeidswet 1919”.

— Mr. J. H. de Jong: „De huidige situatie met betrekking tot de arbeidswetgeving in andere landen”. De nadruk valt op West-Europa. Belicht zijn: arbeidsduur, rusttijden, werktijdverkorting, vrouwenarbeid en arbeid door jeugdigen.

(*Sociaal Maandblad Arbeid*, oktober 1969, 24e jaargang, no. 10, f. 4. N. Samsom, Alphen aan den Rijn. Abonnementsprijs f. 41,25 per jaar).

Ingezonden stuk

EEN SCHADUW VAN EEN BEGROTING

Stel: iemand heeft een miljoen gestolen, de helft bij één rijkwaard, de andere helft in „coupures” van vijf duizend gulden bij honderd armere stakkerds.

Op een vraag van de rechtbank: „Heeft u het gestolen geld teruggegeven?”, komt het antwoord: „Nee, edelachtbare, dat kan niet. Ik heb het hard nodig”.

„Vooruit”, zegt de meest barse van de Meervoudige Kamer, „dan betaalt u het volgend jaar maar tweederde terug en het jaar daarop de rest”.

„Och neen”, reageert zijn collega te linkerzijde, „het volgend jaar de helft en het jaar daarop de tweede moot”.

Zijn ambtgenoot nog meer te linkerzijde: „De beklaagde behoeft niet terug te betalen. Hij heeft het geld toch immers werkelijk hard nodig. Bovendien heb ik er bezwaar tegen dat die rijkwaard zijn vijf ton terugkrijgt en de anderen slechts hun vijf duizend gulden. De miljonair heeft het niet nodig en de arme sloebers kunnen best wat meer gebruiken. We moeten toch inkomens herverdelen en hebben we hier geen pracht kans? Maar eigenlijk is dit alleen maar fraaie theorie; beklaagde kan het geld nu eenmaal niet missen”.

Het is een voor dit blad misschien wat ongebruikelijke en ongenueanceerde reactie — maar dan ook niet van een econoom; wél van een parlementair redacteur — op het politieke gezeur over de inflatiecorrectie én op het artikel van Cohen, Heertje en Schöndorff in *ESB* van 22 oktober jl., „Een schaduwbegroting voor 1970”.

Zonder de m.i. wat al te cynische theorie van Downs over de stemmenmaximalisatie¹ als norm voor het politieke denken te willen nemen, erken ik met Koopmans² graag het argument van de politieke wenselijkheid; „het is politiek niet haalbaar”, „het parlement wil het”, „de minister-raad wenst het”, „de minister wil het”. Mijnerzijds hieraan toegevoegd: „Een regeringspartij wil het eigenlijk niet, kan er niet onderuit en doet vervelend”, en „de oppositie wenst het niet”.

Ik dacht dat deze argumenten echter moesten wegvallen als mannen van wetenschap een schaduwbegroting samenstellen. Van hen had ik tenminste de erkenning verwacht dat de inflatiecorrectie een noodzakelijke restauratie is van belastingtabellen volgens welke nu op ondemocratische wijze — want niet meer in overeenstemming met de door het parlement vastgestelde hoogte van belastingheffing en verdeling van de belastingdruk over de inkomensgroepen — gelden worden verkregen.

Dit houdt natuurlijk geen ontkennend antwoord in op de vraag of de overheid f. 900 mln. kan missen, of de structurele dekking van de begroting 1970 (te zeer) wordt aangetast, of er van de begroting niet een te grote conjuncturele impulswerking zal uitgaan. Misschien moet er inderdaad een belastingverhoging komen, maar dan *na* de inflatiecorrectie. Zo'n verhoging, die zal zijn gebaseerd op een door het parlement aanvaarde verdeling van de belastingdruk, kan dan op eigen verdiensten worden bekeken. Ik dacht dat ik me in het goede gezelschap van Drees Jr. en Gubbi bevind als zij zeggen³: „Tenslotte is er de essentiële band dat als *centrale afweegregel* (cursivering van mij) voor de uitgaven geldt dat het marginale nut van een uitgaaf tenminste gelijk moet zijn aan het marginale belastingoffer”.

Ik heb meer bezwaren tegen de schaduwbegroting. Omdat de opstellers ervan zelf zeggen, dat ze geen gedetailleerde analyse willen geven van de uitgaven tegen het licht van de met het doen van de uitgaven beoogde doelstellingen, wil ik er ook niet diep op ingaan. Vandaar slechts twee

opmerkingen, en wel over de ontvangsten. De voorgestelde verhogingen van de uitgaven vormen een — hier dus onbesproken — hoofdstuk apart.

1. Een extra heffing van gemiddeld f. 500 op tweede auto's lijkt aardiger dan ze wel eens zou kunnen zijn. Bovendien lijkt mij het bedrag wel erg arbitrair. Hebben de auteurs gedacht aan werkende gehuwde vrouwen, die een auto nodig hebben; aan invaliden; aan vrouwen die geïsoleerd wonen? Beperkt zo'n heffing de recreatiemogelijkheden niet, waarvoor elders in het artikel een pleidooi wordt gevoerd? Tenslotte: zo'n geheel nieuwe maatregel kan moeilijk voor 1 januari worden verwerkelijkt, zodat de baten in 1970 lager zullen zijn dan het op jaarbasis berekende bedrag van f. 40 mln. — een eventueel najlings-effect nog buiten beschouwing gelaten.

2. De sociale sector. Dr. Veldkamp heeft vijftien jaar nodig voor een totale vereenvoudiging. Zou een partiële in 1970 al zoden aan de dijk kunnen zetten? Het beperkte eigen risico is een zo omstrede zaak dat minister Roolvink er niet in een handomdraai een oplossing voor kan vinden. Hij moet bovendien wachten op het SER-advies over de structuur van de sociale verzekeringen. Het gaat hier om een bijzonder belangrijk politiek item, waarover het laatste woord nog lang niet is gezegd. Omdat de auteurs het noemen in samenhang met een vermindering van de rijksbijdrage voor de AOW en de WW, van de bijdragen uit de schatkist, aan het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds en van de bijlagen voor de Kinderbijslagwet Kleine Zelfstandigen is er een reden te meer om te twijfelen aan het alternatief van een vermindering met f. 200 mln.

De auteurs wijzen er aan het einde van hun artikel op dat hun schaduwbegroting nog maar „in bescheiden mate uitdrukking geeft aan onze wens voor de Nota van minister Witteveen een alternatief te bieden”. Het is inderdaad ook op andere — hier onbesproken gelaten — gronden een zeer bescheiden alternatief; ondermaats in zijn poging om structurele knelpunten te voorkomen en politiek onhaalbaar.

H. F. Heijmans

(De heer Heijmans is parlementair redacteur van het *Algemeen Dagblad*. Red.)

Naschrift

EEN SCHADUW VAN EEN REACTIE

Wij juichen het van harte toe dat anderen dan economen met hun levendige stijl de kolommen van dit blad sieren. Dat neemt niet weg, dat ook een journalist er oog voor moet hebben dat de emotionele truc, die het in de ochtendbladen nog wel doet, en waarbij de overheid wordt ver-

¹ Dr. L. Koopmans: *De beslissingen over de Rijksbegroting*, blz. 63 e.v.

² Idem, blz. 122.

³ Drees-Gubbi: *Overheidsuitgaven in theorie en praktijk*, blz. 23.

geleken met een particuliere dief, in *ESB* nauwelijks op zijn plaats is.

Het niet teruggeven van f. 600 mln. inflatiecorrectie in 1970 houdt op zichzelf geen uitspraak in t.a.v. de wenselijkheid van een dergelijk correctiemechanisme. De discussie daarover is in ons stuk niet aan de orde. Overigens zijn wij het met de heer Heijmans eens dat drukverzwaring in het parlement ter discussie moet staan.

Het zal trouwens de heer Heijmans niet ontgaan zijn dat de f. 600 mln. „teruggave”, in een situatie waarin de uitgavenstijging de inkomsttoeneming overtreft, tot additionele dekkingsmaatregelen aanleiding geeft? Vestzak/broekzak in krantenproza.

Bij Drees en Gubbi bevindt de heer Heijmans zich in uitstekend gezelschap; het citaat is evenwel niet ter zake. De kritiek op de heffing op tweede auto's is niet wezenlijk. Natuurlijk is zo'n bedrag arbitrair. Kent de heer Heijmans niet-arbitraire belastingen? De auteurs denken voortdurend aan werkende en geïsoleerd wonende vrouwen. Het ging ons om de tweede auto in de *consumptieve* sfeer, niet om de kostwinnersauto.

Tenslotte willen wij opmerken dat het in een discussie op enig (wij zeggen niet eens „wetenschappelijk”) niveau

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU W. STEMMER & ZN N.V.

Lieven de Keustr. 77, tel. (010) 20 06 86, Rotterdam-14
vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Hilversum, Maastricht, Renkum, Rheden, Rotterdam en Veldhoven.

Wij leveren ook

NOTULEN VAN DIRECTIE- EN AANDEELHOUDERSVERGADERINGEN

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

(I.M.)

ongebruikelijk is meer te concluderen dan men aantoot en motiveert.

N. Cohen
A. Heertje
R. Schöndorff

KATHOLIEKE HOGESCHOOL

Voor de *Commissie Internationale Samenwerking* wordt op zeer korte termijn gevraagd een

secretaris buitenland

De secretaris treedt tevens op als hoofd van het Bureau Buitenland, het uitvoerend orgaan van de *Commissie*. Tot de taken van de *Commissie* behoren onder meer:

- het organiseren en begeleiden van de colleges en projectgroepen over actuele internationale vraagstukken;
- het geven van adviezen aan faculteiten en studenten met betrekking tot studentenreizen naar het buitenland;
- het beheren van subsidies en het zoeken naar financieringsmogelijkheden;
- het geven van voorlichting aan studenten omtrent buitenlandse studiemogelijkheden, uitzending naar ontwikkelingslanden en internationale activiteiten in Nederland.

Gezocht wordt naar een academicus, die zich zowel door studie als praktische ervaring de nodige deskundigheid heeft verworven op het gebied van de internationale samenwerking, in het bijzonder die met de ontwikkelingslanden.

Leeftijd: ten minste 25 jaar.

Sollicitaties kunnen worden gericht aan de secretaris van curatoren, Hogeschoollaan 225, Tilburg.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De deviezenreserve van de Nederlandsche Bank is van 20 tot 27 oktober verder vergroot, nl. met een bedrag van f. 729 mln. Hierdoor is de totale aanwas sedert 29 september jl. op f. 1.853 mln. gekomen. De minister van Financiën heeft in het parlement hogere bedragen genoemd. In de periode van 30 september tot en met 24 oktober heeft de centrale bank voor \$ 790 mln. gekocht, waarvan op vrijdag 24 oktober \$ 245 mln. In gulden uitgedrukt betekent dit een stijging met ca. f. 2.850 mln. Inmiddels is na de duidelijke verklaring van de Nederlandse regering, dat de gulden niet zal revalueren een tegenstroom ingezet. Maandag 27 en dinsdag 28 oktober heeft de Bank wederom tot dollarverkopen moeten overgaan, nl. tot een bedrag, aldus de minister, van \$ 70 mln.

De laatst gepubliceerde weekstaat is op maandag 27 oktober na kassluiting opgesteld. Tussen het cijfer, dat hiernaast uit de verkorte balansen is berekend en de

gegevens van de minister van Financiën blijkt echter, aannemende, dat de verkoop van \$ 70 mln. geheel op maandag heeft plaats gehad, een niet onbelangrijk verschil. Dit kan een boekhoudkundige oorzaak hebben, doch ook is mogelijk, dat dit verschil, te berekenen op ca. f. 700 mln., het gevolg is geweest van een dollaraankoop door de Federal Reserve Bank of New York op grond van de swapovereenkomst, met het doel de Nederlandsche Bank te weerhouden de dollars in goud om te zetten.

Hoe dit ook zij, de Westduitse revaluatie heeft de geldmarkt in ons land bijzonder ruim gemaakt. Zouden de monetaire spanningen in de wereld voorlopig zijn verdwenen dan zou dit een blijvende ommekeer kunnen betekenen. De banken hebben de schuld aan de centrale bank vrijwel afgelost en bij deze instelling een tegoed verkregen van f. 838 mln. De mogelijkheid van uitzetting van een deel van dit bedrag op de Eurodollarmarkt is door de maatregel van de Nederlandsche Bank van 2 juli beperkt. Toen werd de banken immers verzocht het netto buitenlandse actief te beperken tot de stand per eind mei of de gemiddelde stand per eind maart en april 1969. In het tweede halfjaar zou dit actief zelfs gemiddeld 10% beneden dit maximumbedrag moeten dalen. De vraag rijst of deze starre regeling in het licht van de internationale monetaire gebeurtenissen geen herziening vergt.

De Staat heeft het bij de centrale bank opgenomen voorschot, voortvloeiende uit het zgn. seizoenarrangement van 17 april jl. afgewikkeld. Ingevolge deze overeenkomst moest de terugbetaling vóór 1 november geschieden. De post „Wissels enz. door de Bank gekocht” is dan ook op 27 oktober met f. 500 mln. verlaagd. Het tegoed van de Staat is daarmee wederom op een laag peil beland (f. 155 mln.) doch op 18 november vindt de storting op de beide staatsleningen plaats. Inmiddels is dan echter de maandelijkse uitkering aan de gemeenten geschied. Het zal het Rijk overigens niet moeilijk vallen een eventueel optredend kastekort door opnemng van middelen op korte termijn te overbruggen.

KAPITAALMARKT

De internationale monetaire gebeurtenissen hebben op de kapitaalmarkt bij lange na niet zo'n grote invloed gehad als op de geldmarkt. Nochtans is er een wending in de renteontwikkeling gekomen. De hoogste stand van het jaar werd vlak voor het prijsgeven van de vaste pariteit van de DM met 8,11% bereikt. Sindsdien vindt een daling plaats tot 7,72% in de afgelopen week, dus met 0,39%. Hierbij heeft ook de mededeling van de minister van Financiën een rol gespeeld, dat dit jaar geen verder beroep op de markt zal worden gedaan. De nog ontbrekende f. 150 mln. zal kennelijk pas na Nieuwjaar worden opgenomen.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft van de gelegenheid gebruik gemaakt om een 8% lening aan te kondigen tot een bedrag van f. 150 mln., eventueel te verhogen tot f. 200 mln. Dat zal iets helpen om de moeilijke financiële positie van een aantal gemeenten te verlichten.

Universiteit van Amsterdam

In de Faculteit der
Economische Wetenschappen
vaceren

twee ordinariaten in de bedrijfseconomie

De functie is ruim omschreven. Hierdoor wordt de mogelijkheid opgehouden om door verschuiving in de taakverdeling van de docenten de taken voor de te benoemen hoogleraren aan te passen aan hun specialisatie. Zij die menen voor deze functie in aanmerking te komen en zij die op bepaalde personen de aandacht willen vestigen, worden uitgenodigd zo spoedig mogelijk schriftelijk contact op te nemen met de Secretaris van de Faculteit der Economische Wetenschappen, Prof. Dr. E. Zahn, Instituut voor Economische Sociologie, Herengracht 286, Amsterdam, die bereid is nadere inlichtingen te verstrekken.

